

KOMUNIKOLOŠKA HRESTOMATIJA 3

Teorije javnega mnenja

Uredil Slavko Splichal

Ljubljana, 2007

KOMUNIKOLOŠKA
HRESTOMATIJA 3
Teorije javnega mnenja
Uredil Slavko SPLICHAL

Knjižna zbirka JAVNOST. Urednik Slavko SPLICHAL.
Izdajatelj FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE. Za založbo Hermina Kranjc.

Copyright © za slovensko izdajo FDV 2007, Ljubljana.
Fotokopiranje in razmnoževanje po delih in v celoti je prepovedano.
Vse pravice pridržane.

Naslovnica Miran KLENOVŠEK
Prelom Karmen ZAHARIAŠ
Tisk Tiskarna LITTERA-PICTA

Izid knjige je podprl učbeniški sklad Fakultete za družbene vede.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana
316.653(082)

KOMUNIKOLOŠKA hrestomatija 3. Teorije javnega mnenja /
Uredil Slavko Splichal. - Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, 2007.
(Knjižna zbirka Javnost / Fakulteta za družbene vede)
ISBN 978-961-235-295-0
1. Splichal, Slavko
235009792

Francetu Vregu (1920-2007),
pionirju komunikologije na Slovenskem

SLAVKO SPLICHAL

Teorije javnega mnenja od poznega

razsvetljenstva do pozne moderne.....ix

- 1 JEAN-JACQUES ROUSSEAU (1712–1778)
Družbena pogodba [Obča volja] (1762).....1
- 2 JEREMY BENTHAM (1748–1832)
O javnosti (1791)7
- 3 IMMANUEL KANT (1724–1804)
Kaj je razsvetljenje? (1784)21
- 4 IMMANUEL KANT
K večnemu miru (1795)29
- 5 WILLIAM MACKINNON (1784–1870)
Javno mnenje (1828).....35
- 6 GEORG WILHELM FRIEDRICH HEGEL (1770–1831)
Oris filozofije prava [Javno mnenje] (1820).....43
- 7 ALEXIS DE TOCQUEVILLE (1805–1859)
Demokracija v Ameriki [Tiranija večine] (1840)49
- 8 JAMES BRYCE (1838–1922)
Ameriška skupnost [Narava javnega mnenja] (1888)59
- 9 GABRIEL TARDE (1843–1904)
Mnenje in množica (1901).....73
- 10 FERDINAND TÖNNIES (1855–1936)
Kritika javnega mnenja (1922).....89
- 11 ROBERT E. PARK (1864–1944)
Družbeno nadzorovanje (1924)103
- 12 WALTER LIPPMANN (1889–1974)
Javno mnenje (1922).....115
- 13 JOHN DEWEY (1859–1952)
Javnost in njeni problemi (1927).....127

14	VALDIMER ORLANDO KEY ML. (1908–1963) Javno mnenje in ameriška demokracija (1961).....	137
15	HERBERT BLUMER (1900–1987) Množica, javnost in javno mnenje (1946)	153
16	JÜRGEN HABERMAS (1929–) Strukturne spremembe javnosti [O pojmu javnega mnenja] (1969)	161
17	TOM HARRISSON (1911–1976) Kaj je javno mnenje? (1940)	175
18	SOLOMON E. ASCH (1907–1996) Mnenje in družbena prisila (1955).....	189
19	ELISABETH NOELLE-NEUMANN (1916–) Javno mnenje in klasična tradicija: vnovično ovrednotenje (1979)	197
20	GEORGE H. GALLUP (1901–1984) Merjenje javnega mnenja (1938).....	211
21	GEORGE H. GALLUP (1901–1984) Javnomnensjske poizvedbe in politični proces – preteklost, sedanjost in prihodnost (1965).....	215
22	LINDSAY ROGERS (1891–1970) Poizvedovalci: javno mnenje, politika in demokratsko vodenje (1949)	223
23	HERBERT BLUMER (1900–1987) Javno mnenje in javnomnensjske poizvedbe (1948).....	237
24	PIERRE BOURDIEU (1930–2002) Javno mnenje ne obstaja (1972).....	249
	STVARNO IN IMENSKO KAZALO	263

PREDGOVOR

Tretji zvezek *Komunikološke hrestomatije* je, tako kot prva dva, plod skrbnega prevajalskega in študijskega dela skupine mladih sodelavk/-cev Centra za raziskovanje družbenega komuniciranja na Fakulteti za družbene vede: Saša Brleka Slačka, Ilije Tomanića Trivundže in Maje Turnšek. Kot sem zapisal na začetku izhajanja *Hrestomatije*, si želimo v njej – v omejenem obsegu, ki ga narekujejo predvsem finančne okoliščine – predstaviti slovenskim bralcem, še posebej študentom družboslovja, najpomembnejše avtorje 19. in 20. stoletja, ki so prispevali k izoblikovanju komunikologije kot znanstvene discipline, da bi tako zmanjšali primanjkljaj prevodne komunikološke literature v Sloveniji, približali komunikološke teorije slovenskim bralcem in bralkam in s tem prispevali k zapolnitvi komunikološke vrzeli v slovenski družbeno-kulturni zavesti.

Zbornik vključuje vsa ključna dela, ki so zaznamovala dvestoletno tradicijo teorij javnega mnenja od Benthama naprej. Zgodovinski pregled teorij javnega mnenja vključuje normativno-politične teorije javnega mnenja v 18. in 19. stoletju od klasične britanske liberalne teorije vladavine javnega mnenja (Bentham, Mackinnon) in kontinentalne tradicije (Rousseau, Kant, Hegel) do libertarne kritike tiranije javnega mnenja (Tocqueville, Bryce) ter teorije javnega mnenja v 20. stoletju, ki se začenjajo s sociološko-psihološkimi teorijami (Tarde, Tönnies) in se prek ameriškega pragmatizma (Dewey, Park), zgodnjih politoloških obravnav (Lippmann, Key), interakcionizma (Blumer), socialnopsiholoških modelov (Asch, Harriison, Noelle-Neumann) ter Habermasove teorije javnosti končujejo z obravnavo javnomnensjskih poizvedb (Gallup, Rogers, Blumer, Bourdieu). Za zadnjega četrto stoletja, kolikor je minilo od najmlajšega objavljenega dela v tem zvezku *Komunikološke hrestomatije* (Noelle-Neumann, 1979), seveda ni mogoče reči, da ni prineslo pomembnejših in kritičnih dognanj o javnem mnenju, vsekakor pa je res, da se je teoretski poudarek premaknil z javnega mnenja na javnost in v najnovjšem času na »javno sfero«. Videti je, kot da so se mnogi sprijaznili z »dokončno rešitvijo« poprej neskončnih razprav o javnem mnenju, ki so jo prinesle standardizirane javnomnensjske poizvedbe (angl. *polls*). Kot dokazuje pričujoči zvezek *Hrestomatije*, bi bila taka odločitev povsem neutemeljena, in morda bomo v naslednji izdaji tega zvezka tudi to obdobje lahko podrobneje osvetlili.

Ko smo leta 1999 začeli izdajati zbirko, sem upal, da nam bo uspelo izdati celotno zbirko, ki naj bi obsegala blizu deset zvezkov, kot sem tedaj zapisal, »v razmeroma kratkem času«, pa se je izkazalo, da je bilo upanje pretirano. O (številnih) razlogih ne bi razpravljaj, vsekakor pa je treba reči, da za to poklicane institucije pri nas niso naklonjene takim prevajalskim projektom.

Srečna okoliščina pri pripravi tretje številke *Hrestomatije* je bila, da je bilo nekaj razprav, ki jih tu v izvlečkih predstavljamo v okviru teorij javnega mnenja, v slovenščino prevedenih že prej in smo torej lahko prihranili nekaj energije in sredstev za prevajanje.

Posebej se zahvaljujemo Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani, ki je finančno podprla izdajo tretjega zvezka *Komunikološke hrestomatije*.

Ljubljana, september 2007

Slavko Splichal

SLAVKO SPLICHAL

**TEORIJE JAVNEGA MNENJA
OD POZNEGA RAZSVETLJENSTVA
DO POZNE MODERNE**

Morda je videti nenavadno, da je pričujoči tretji zvezek *Komunikološke hrestomatije* posvečen teorijam javnega mnenja. Ali je javno mnenje družbeni pojav, ki je legitimni predmet komunikoloških raziskav? Ali procese javnega mnenja pojasnjujemo predvsem s teorijami komuniciranja? Ali je javno mnenje po svoji bistveni naravi komunikacijski pojav? Odgovore na ta in podobna vprašanja lahko iščemo na dveh ravneh: na zgodovinski (v kakšnih disciplinarnih okvirih sta potekala konstituiranje in razvoj teorij in empiričnega raziskovanja javnega mnenja v različnih okoljih?) in na vsebinski ravni (katere so bistvene značilnosti javnomnenjskih procesov?).¹

Če gledamo zgodovinski razvoj sistematičnih obravnjav javnega mnenja, moramo nedvomno ugotoviti, da se začenja v okviru (politično) filozofskih razprav poznega 18. in zgodnjega 19. stoletja; v teh razpravah je poudarjena normativno-teoretska perspektiva. Sledijo jim sociološko in kasneje politološko zasnovane razprave, v katerih sta bolj poudarjeni zgodovinsko-empirična in praktično-politična perspektiva. Sociologija in politične vede sta se odtelej vedno intenzivno zanimali za javno mnenje (v Združenih državah še posebej po socialnopsihološkem obratu in nastanku mnenjskih poizvedb v tridesetih letih prejšnjega stoletja). V nasprotju z njunim nezanimanjem za komuniciranje in množične medije, ki ga je kot nerazumljivega in nerazumnega kritiziral že Lippmann, je bilo proučevanje javnega mnenja eno izmed temeljnih raziskovalnih in teoretskih področij. Javno mnenje kot legitimni predmet znanstvenega proučevanja se je torej oblikovalo prej, preden se je sploh začela akademska institucionalizacija komunikologije.

V sicer zelo raznovrstnih teoretskih tradicijah, ki so se izoblikovale v skoraj treh stoletjih sistematičnih proučevanj in konceptualizacij javnega mnenja, lahko identificiramo dve ključni dimenziji javnega mnenja. Prva zadeva strukturne značilnosti javnosti kot konstitutivnega nosilca javnega mnenja – zlasti tehnološko (npr. tisk, ki ga je kot nujni pogoj nastanka javnega mnenja postavil Tarde) in politično infrastrukturo (politične institucije, zakone). Druga zadeva naravo in funkcije publicitete in komunikacijskih procesov (komunikativnega delovanja), v okviru katerih se oblikuje javno mnenje, posebej tudi naravo množičnomedijskih

¹ Pričujoča razprava ni izčrpna obravnava zgodovine teorij javnega mnenja, ponuja pa kratek sistematičen pregled ključnih obdobij, teoretskih usmeritev in tematik. Bralce bi opozoril vsaj na štiri moja knjižna dela, v katerih so nekateri od v tej razpravi zgolj nakazanih problemov izčrpnije obravnavani: *Javno mnenje: teoretski razvoj in spori v 20. stoletju* (Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 1997; ponatis 2005); *Principles of publicity and press freedom* (Lanham: Rowman & Littlefield, 2002); *Kultura javnosti* (Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, 2005) in *Questioning the European public sphere* (Cresskill, NJ: Hampton Press, v tisku).

proizvodov – torej neke vrste kulturno in etično »infrastrukturo«. Ne prva ne druga dimenzija ne moreta mimo temeljnih pogojev in zakonitosti družbenih komunikacijskih procesov.

V Sloveniji (oz. v nekdanji Jugoslaviji) je razvoj proučevanja javnega mnenja potekal v specifičnih okvirih enopartijskega in kasneje samoupravnega političnega sistema, v katerem je ideologija imela pomembnejšo vlogo od družboslovne znanosti. Ortodoksni marksizem, ki je domoval v nekdanjih komunističnih državah Vzhodne Evrope – bolje rečeno: ortodoksna vladajoča ideologija in politika komunistične partije – je zavračal kategorijo javnega mnenja kot »buržoazno«. Kot »buržoazno« je zavračal tudi velik del empiričnega raziskovanja, zlasti anketno zbiranje podatkov. In zavračal je tudi »revizionizem« kritične teorije, ki je imela več posluha za problematiko množičnih medijev in javnega mnenja kot tradicionalne marksistične teorije poznega 19. in prve polovice 20. stoletja.

Ironija je pač hotela, da je Marx končal svojo *Kritiko Heglove filozofije prava* natančno pred začetkom tistega dela Heglove razprave, v kateri se loteva javnega mnenja, in s tem je umanjkal legitimizacijski temelj statusa javnega mnenja kot »predmeta marksističnega znanstvenega raziskovanja«. ² Ker sta se politologija in sociologija v nekdanji Jugoslaviji konec petdesetih let začeli uveljavljati kot »marksistični znanstveni disciplini«, sta v začetku sledili razumevanju javnega mnenja kot buržoazne kategorije.

Sredi šestdesetih let prejšnjega stoletja je v Sloveniji začelo prevladovati spoznanje, da se ni mogoče upirati javnomnenskim poizvedbam (angl. *public opinion polls*), kakršne so se tedaj že močno uveljavljale po vsem zahodnem svetu – tudi v tistih državah, v katerih so se sprva iz njih norčevali, kot npr. v Angliji ali Franciji, ali tam, kjer so dokazovali njihovo nepotrebno zaradi modrosti ljudskih vodij (v nacistični Nemčiji). Slovenska partijska politika je kljub mnogim pomislekom podprla ustanovitev »institucije za ugotavljanje javnega mnenja«. ³ Niko

2 Karl Marx je v svojem zgodnjem obdobju, zlasti kot publicist, pogosto omenjal javno mnenje, ki pa ga podobno kot Hegel ni kaj prida cenil. Zase je ponosno trdil (v predgovoru k prvi knjigi *Kapitala*), da se »predsodkom javnega mnenja ni nikoli uklanjal«, kar je bil najbrž tudi razlog, da se ni lotil pisanja pripomb na tisti del Heglovega dela, ki govori o javnem mnenju in je objavljen v tem zvezku *Komunikološke hrestomatije*.

3 Časopis *Delo* je 21. oktobra 1966 poročal, da je predsednik tedanje slovenske republiške vlade Janko Smole priporočil ustanovitev »skupine za raziskavo javnega mnenja«. Del poročila v *Delu* se glasi: »Upoštevajoč dosežke sodobne znanosti v svetu bi bilo potrebno tudi v Sloveniji pričeti z uvajanjem znanstvenih metod v proučevanje javnega mnenja, reagiranja občanov in posameznih družbenih okolij na dogajanja. Komisija je predlagala izvršnemu svetu, da se sprejme program dela posebne skupine za raziskavo javnega mnenja, ki naj za potrebe družbenopolitičnih organizacij, predstavniških in politično izvršilnih organov analizira reagiranje javnosti na razne ukrepe. Le s strokovno-znanstvenimi metodami zbrani podatki, brez primesi subjektivizma, lahko predstavljajo pomemben pripomoček v procesu razvoja socialističnih

Toš je konec decembra 1966 napisal »skico za ustanovitev centra za raziskovanje javnega mnenja«, ki je bil spomladi leta 1967 tudi ustanovljen pri današnji Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani.

Toševa zamisel o »sociologiji javnega mnenja« pa se ni uresničila. Kar je na empiričnem raziskovalnem področju storila sociologija, je namreč na teoretskem in potem pedagoškem storila tedaj v Sloveniji porajajoča se komunikologija, ki je relativno zgodaj v študijske programe uvrstila tudi javno mnenje kot element socialistične demokracije. Leta 1965 je na tedanji Visoki šoli za politične vede izšla publikacija Bogdana Osolnika *Javno mnenje* (I. del), leta 1973 pa že precej obsežnejši učbenik Franceta Vrega *Javno mnenje – Strukturne in funkcijske spremembe javnosti v sodobni družbi*, ki se je, kot razkriva že naslov, zgledoval po monografiji Jürgena Habermasa *Strukturne spremembe javnosti*, ki je prvič izšla leta 1962. V kasnejši specializaciji in diferenciaciji disciplin, ki jih je gojila Fakulteta za družbene vede, je javno mnenje postalo domena komunikologije, sociologija in politologija pa ga sploh nista več vključili v svoje pedagoške programe.

Slovenski razvoj pri tem v celoti ni kakšna posebnost, čeprav je javno mnenje na univerzah po svetu najpogosteje obravnavano v povezavi s politično sociologijo. Toda med 53 stalnimi raziskovalnimi komiteji Mednarodnega sociološkega združenja (ISA) nobeden ni namenjen javnemu mnenju. Pač pa je ena prvih sekcij leta 1957 ustanovljenega Mednarodnega združenja za raziskovanje medijev in komuniciranja (IAMCR) bila namenjena javnemu mnenju in psihologiji komuniciranja. Danes poleg Svetovnega združenja za raziskovanje javnega mnenja (WAPOR) obstajajo tudi samostojna regionalna in nacionalna združenja za raziskovanje javnega mnenja, ki povezujejo raziskovalce iz praktično vseh družboslovnih disciplin.

Ni sporno, da so bistveni del družbenih komunikacijskih procesov mnenjski procesi; tako kot komuniciranje nasploh so tudi mnenjski procesi konstitutivni za človeško družbo nasploh in vsako konkretno družbeno skupnost ali skupino posebej. Tudi ni sporno, da v vsakem družbenem agregatu obstajajo »mnenjski bloki«, ki oblikujejo javno mnenje. Metafore »snežene kepe« (tako kot se na kotalečo se kepo prijema sneg, se posamična menja »lepijo« na skupinska), »spirale molka« (prej ali slej manjšina utihne), »bandwagon« (vsi v paradi želijo biti čim bliže vozu s glasbeniki) in podobne slikovito predstavljajo procese, v katerih se bloki samoupravnih odnosov v naši družbi. Razvit socialistični demokratični organizem predstavlja sam po sebi objektivno potrebo po razvijanju takšne znanstvene dejavnosti. Ker tega že v preteklosti nismo razvijali, so toliko bolj obstajale možnosti, da se kot nadomestek znanstvenega raziskovanja javnega mnenja uveljavljajo razne primitivistične metode.« Naslednjega dne je *Delo* objavilo daljši prispevek Nika Toša z naslovom »Javno mnenje – obvezen instrument socialistične demokracije«, ki je legitimiziral proučevanje javnega mnenja v socialistični družbi in se hkrati zavzemal za »posebno sociološko stroko – sociologijo javnega mnenja«. <<http://www.cjm.si/arhiv>>

kot nekakšni mnenjski »okruški« neprestano ustvarjajo v družbi in drug ob drugem brusijo; nekateri se povečujejo, drugi zmanjšujejo; neprestano so v spreminjanju. Da so mnenjski procesi tako kot komuniciranje nasploh v temeljih vseh procesov, ki jih proučujejo družboslovne vede, tudi ni sporno, in vključitev teorij javnega mnenja v *Komunikološko hrestomatijo* nima nikakršnih »ozemeljskih pretenzij«, prej nasprotno: pokazati hoče izrazito večplastnost problematike in interdisciplinarnost obravnav javnega mnenja.

Ob tem, da je javno mnenje prvovrstni komunikacijski pojav, ne smemo mimo njegove druge bistvene značilnosti, da je namreč tudi prvovrsten *političen* pojav, na katerem sloni sodobna demokracija. Pri tem je eno ključnih vprašanj, prek kakšnih načinov komuniciranja je javno mnenje lahko (re)prezentirano, da bi izpolnjevalo normativne zahteve demokratičnega življenja. Toda od tistega (zgodovinskega) trenutka naprej, ko politično življenje ni več koncentrirano na enem samem mestu, kjer se lahko ljudje zbirajo kot eno samo politično telo, je vprašanje izražanja mnenj neločljivo odvisno od različnih tehnik in kanalov reprezentacije. Vprašanje reprezentacije je bistveno tudi za izražanju mnenj komplementaren proces – oblikovanje mnenj. Ker ljudje nimamo neposrednega dostopa do »družbenih dejstev« oz. družbeno proizvedenih dejstev, smo nujno odvisni od različnih tehnik reprezentacije dejstev. Parlamenti, tisk oz. mediji in mnenjske poizvedbe so najbolj specifične institucionalne oblike takih »tehnik«. S tem so povezana bistvena vprašanja javnega mnenja, namreč kdo v procesu javnega menjenja (re)prezentira koga in kaj – to pa so vprašanja narave *publicitete* in narave *javnosti* kot socialne kategorije.

Ali javno mnenje obstaja?

1. Ali javno mnenje obstaja?
2. Kdaj in kako je nastalo?
3. Kaj je javno mnenje? Ali obstaja jasna definicija?
4. Ali ga lahko vidimo ali slišimo?
5. Kako ga raziskujemo?

To je nekaj najbolj običajnih vprašanj, ki (si) jih v vsakdanjosti ne postavljajo samo tisti, o katerih teoretiki in empirični raziskovalci domnevajo, da ustvarjajo javno mnenje, ampak jih slišimo tudi v resnejših razpravah. Tönnies je pred slabim stoletjem zapisal, da je relativno lahko ugotoviti, kaj ljudje mislijo, da je javno mnenje; težje je ugotoviti, kaj oz. kako se javno mnenje pojavlja, najtežje pa, kaj javno mnenje dejansko je.

Odgovori na zgornjih pet vprašanj so vse prej kot preprosti, kakršnih bi si želeli laiki in nekateri zapriseženi empiriki, ki v teoriji vidijo prej coklo kot oporo veljavnemu raziskovanju. Takim željam bi gotovo ustregli naslednji odgovori:

1. Seveda obstaja.
2. Obstaja, kar obstaja civilizacija; nekateri antropologi dokazujejo njegov obstoj tudi v prvotni človeški družbi, torej, odkar obstaja človek.
3. Javno mnenje je večinsko mnenje o neki sporni zadevi v dani družbi v določenem času.
4. V objavi rezultatov mnenjskih poizvedb (v medijih).
5. Z anketami.

Toda na prvo vprašanje obstaja tudi povsem nasproten kratek in jasen odgovor: Javno mnenje ne obstaja (kot je svojo znano razpravo o javnem mnenju iz leta 1972 naslovil Pierre Bourdieu). Vsa ostala vprašanja so potem odveč.

Obstaja tudi »tretja pot«. Tako kot človeštvo ima in lahko uporablja električno energijo zato, ker je znanost ustvarila električni agregat, naj bi znanost »ustvarila« tudi javno mnenje s tem, ko je iznašla javnomnenjske poizvedbe na naključnem reprezentativnem vzorcu polnoletnih državljanov in državljanek. Javno mnenje naj bi bilo potemtakem tisto, kar vsakokrat proizvede uporabljeni znanstveni instrument. V strogem pomenu naj bi bilo torej javno mnenje *sámo* neposreden proizvod znanosti. Tako razumevanje je nastalo ob nespornem dejstvu, da je največ zanimanja za javno mnenje povzročila iznajdba javnomnenjskih poizvedb (polls). Marsikdo danes pojem javno mnenje celo povsem istoveti z mnenjskimi poizvedbami.

Obstaja pa še na desetine odgovorov v intervalih med omenjenimi ekstremi. Za nekatere je javno mnenje sinteza pogledov celotne družbe ali njenega dela, za druge mnenjsko ravnotežje in razpršenost. Za nekatere je bistvo javnega mnenja njegova moč delovanja na vedenje oblasti ali ljudi sploh, česar so se zavedali razsvetljeni vladarji in manj razsvetljeni diktatorji.

Bolj kot raznovrstnost odgovorov na zgornja vprašanja, ki jih najdemo v teorijah javnega mnenja, pa povečujejo kompleksnost problematike še mnoga *nova vprašanja*, ki si jih moramo zastaviti, če hočemo razumeti naravo in procese javnega mnenja. Kako se *javno* mnenje ali menjenje razlikuje od *zasebnega* in *množičnega* je predmet tako rekoč nešteti razprav. V kakšnem odnosu je do *propagande*? Do *političnih procesov*? *Demokracije*?

Javno mnenje lahko najbolj grobo opredelimo kot množico javnih komunikativnih delovanj, s katerimi si posamezniki in skupine prizadevajo usklajevati mnenja o spornih javnih zadevah z namenom, da bi vplivali na praktično delovanje političnih, gospodarskih ali drugih odločevalskih institucij. Na ravni posamičnega je javno mnenje v idealizirani predstavi proces, v katerem: (1) skupina ljudi postane pozorna na neki problem, (2) razprava o problemu ima za posledico vse večjo pozornost, tako da

problem postane javna zadeva, (3) udeleženci v razpravi oblikujejo alternativne možnosti za rešitev problema in omejijo število alternativ, (4) na določeni točki izoblikovano mnenje bodisi vpliva na kolektivno odločitev, ki jo sprejme večina (kot na primer na volitvah ali referendumu), ali pa na oceno moči javnega mnenja, ki jo v sprejemanju odločitve upoštevajo politično delujoči akterji. Bližje kot je javno mnenje konsenzu, večji je lahko njegov vpliv na odločevalce.

Ideje o javnem mnenju kot družbenem pojavu *sui generis* so nastale kot rezultat razprav o pravici do javnega izražanja in zahtevi po javnosti političnega delovanja v času razsvetljenstva. Izraz javno mnenje se je prvič pojavil sredi 18. stoletja, najprej v angleški in francoski politični filozofiji razsvetljenstva v obdobju nastajanja liberalne meščanske javnosti in v začetku 20. stoletja doživel – zlasti z empiričnim mnenjskim raziskovanjem – tako popularnost in pomensko raznovrstnost, da se mu je znanost skoraj odpovedala, pa vendar se ni nikoli prenehala kritično ukvarjati z njim.

Po stoletjih razprav o javnem mnenju bi bilo danes neresno reči, da javno mnenje sploh ne obstaja. Mar so lahko vsa tristoletna proučevanja in razmišljanja o mnenjskih procesih v družbi, ki jih je spodbudilo zlasti razsvetljenstvo, preprosto (znanstvena) zabloda? Malo verjetno. Lahko problematiziramo ustreznost poimenovanja teh procesov s sintagmo »javno mnenje« (kot so jo ameriški politologi že pred skoraj stoletjem; gl. Binkley, 1928: 389), ne pa družbenih procesov, ki jih proučujemo pod skupnim imenovalcem »javno mnenje«. Gotovo bi bilo bolj smiselno govoriti o »javnem menjenju«,⁴ ki poudarja dinamičnost množičnih procesov ustvarjanja in spreminjanja mnenj nasproti statičnosti individualnega »mnenja«, ki v vsakdanjem žargonu zlahka ustvarja vtis njegove posamičnosti, izoblikovanosti in neposredne vidnosti, kar ob definicijskih zadregah s konstitutivnima pojmom mnenje (npr. v odnosu do pojma stališče) in javno/st (npr. v odnosu do pojma zasebno/st), ki jih spremljajo pomenske razlike med jeziki (npr. med nemško *die Meinung* in francosko *l'opinion*, ki jo je prevzela tudi angleščina), še povečuje protislovnost sintagme »javno mnenje«.

Javno menjenje ni namenjeno iskanju resnice ali povečevanja vednosti – in skoraj nikdar tudi ni bilo tako razumljeno –, ampak izražanju ali oblikovanju obče volje. Že stari Grki so razlikovali med pojmom *doxa* (δόξα) in *epistēmē* (ἐπιστήμη): prvi je pomenil mnenje, drugi pa znanje (in znotraj njega *technē* posebej praktično ali uporabno znanje). Kant je razlikoval med menjenjem in verovanjem ter védenjem, kar je Tönnies uporabil – tako kot ideje obče oz. družbene volje – kot osnovo za svojo teorijo javnega mnenja. Menjenje pri njem ne stoji več nasproti védenju

4 V nemščini beseda *die Meinung* delno tak pomen (proces »menjenja«) tudi ima, ob hkratnem ožjem pomenu (»posamično mnenje«). Tako kot v slovenščini »mnenje« tudi v drugih jezikih – kot npr. v angleščini (*opinion*) ali francoščini (*l'opinion*) – ni sinonim za »Meinung« v tem celotnem pojmovnem obsegu.